

До спеціалізованої вченої ради Д 27.855.01

Університету державної фіiscalnoї служби України

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Новицької Надії Володимирівни

«ЕКОЛОГІЧНЕ ОПОДАТКУВАННЯ В УКРАЇНІ: СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ»,

подану до захисту на здобуття наукового ступеня кандидата економічних
наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

Актуальність теми дослідження

Серед наукових досліджень, присвячених проблематиці оподаткування, особливої значимості набувають дисертаційні роботи, метою яких є пошук шляхів удосконалення системи екологічних податків. Це обумовлено природою екологічного оподаткування, його надзвичайним суспільним призначенням. Не применшуючи важливості наукових праць, предметом яких є фіiscalnозначущі податки, необхідність ефективного застосування усіх можливих інструментів впливу на поведінку суб'єктів господарювання та споживачів з метою зниження навантаження на природне середовище, виводить питання екологічного оподаткування у топ проблем, які потребують якнайшвидшого розв'язання. Не будемо наводити жахливі статистичні дані, які характеризують рівень забруднення навколишнього середовища в Україні і в світі. Вони загальновідомі. Саме через наближення глобальної екологічної катастрофи провідні країни світу почали застосовувати екологічні податки як інструменти протидії негативному впливу людства на довкілля. «Екологізація» податкової системи розпочалася на початку 90-х років минулого століття і в Україні. За цей час сформувалася група вітчизняних науковців, які обрали проблематику екологічного оподаткування як основний напрям досліджень. На основі результатів цих

Університет державної
фіiscalnoї служби України
СВР Д 27.855.01

Вх. № 153
« 03 » 10 2016 р.

досліджень розроблялися положення чинного законодавства, що регламентує екологічне оподаткування в Україні. Проте, незважаючи на вагомий внесок у розвиток екологічної складової податкової системи України, потенціал екологічних податків залишається не реалізованим. Вони недостатньою мірою виконують функцію інструменту регулювання, покликаного зменшити навантаження на природне середовище. Тому науковий пошук у цьому напрямі не втрачає актуальності, і навіть навпаки, підсилюється новими аргументами, які викладені здобувачем у вступі дисертаційної роботи. Зокрема, це обґрунтування доцільності застосування кращих зарубіжних практик екологічного оподаткування в Україні, які дали вагомий позитивний ефект у країнах світу. Акцент у дослідженні зроблено на ефективності екологічного оподаткування, і саме з цих позицій здобувач досліжує перспективи його розвитку в Україні.

Викладене вище свідчить про важливість і значимість проведеного Н. В. Новицькою дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дослідження проводилося як складова науково-дослідної роботи Університету державної фіiscalної служби України за темами:

- НДІ фінансового права «Напрями підвищення фіiscalної та екологічної ефективності природо-ресурсних платежів» (номер державної реєстрації 0112U005557);
- НДЦПО Національного університету ДПС України «Порівняльний аналіз систем оподаткування та податкового законодавства країн-членів ЄС, ОЕСР: краща практика та висновки для України» (номер державної реєстрації 0111U006966); «Трансформація акцизної політики» (номер державної реєстрації 0113U000278).

Ступінь обґрутованості наукових положень, висновків і рекомендацій, їх достовірність і новизна

Аналіз дисертаційної роботи Н. В. Новицької, ознайомлення з опублікованими здобувачем працями, авторефератом та матеріалами впровадження результатів дослідження дає підстави стверджувати, що відображені у дисертації наукові положення, висновки та пропозиції є достатньо обґрутованими, мають наукову новизну, теоретичну і практичну цінність.

Структура дисертації побудована, загалом, відповідно до поставленої мети та завдань. Здобувач правильно визначив відправну точку дослідження – це опрацювання та узагальнення теоретичних розробок стосовно змісту екологічного оподаткування, його глибинних сутнісних характеристик. За основу, для обґрунтування теоретичних зasad функціонування екологічних податків, дослідником обрано концепцію екстерналій. Послідовно, ретельно вивчаючи науковий доробок відомих вчених, зокрема А. Пігу, Дж Стігліца, Р. Коуза, А. Сандмо та інших, здобувач виводить причинно-наслідкові зв'язки, врахування яких на практиці, а саме при розробці і впровадженні законодавства з питань справляння екологічних податків, при прийнятті управлінських рішень під час і їх адміністрування, дасть змогу створити ефективні механізми екологічного оподаткування та реалізувати його потенціал. У теоретичній частині роботи розглядається модель взаємодії навколошнього природного середовища, економіки та суспільства. На основі даної моделі у прикладній частині дисертації проводиться аналіз економічної ефективності екологічних податків в Україні. Оскільки наголос в роботі робиться саме на економічну ефективність, то у теоретичній частині спочатку обґрунтуються показники та методика оцінювання, які потім застосовуються безпосередньо при розрахунках та аналізі. Розділи та параграфи роботи формуються в єдине ціле також через дослідження зарубіжного досвіду. Виявлення причинно-наслідкових зв'язків через опрацювання кращих світових практик екологічного оподаткування стало

підґрунтам для подальшого аналізу вітчизняного досвіду справляння екологічних податків та розробки пропозицій з реалізації їхнього потенціалу.

Зміст роботи, широкий перелік використаних літературних джерел (216, серед яких – праці провідних зарубіжних і вітчизняних учених – представників різних наукових напрямів і шкіл, законодавство України, матеріали наукових конференцій, «Internet»-ресурси), значний обсяг проаналізованого практичного матеріалу, нормативно-правових документів та статистичної інформації свідчить про повноту і глибину проведеного дослідження. Застосування загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, економіко-математичного моделювання, комп’ютерних технологій дало змогу дисертанту зробити важливі висновки та обґрунтувати слушні пропозиції, спрямовані на удосконалення екологічного оподаткування в Україні, підвищення його ефективності.

Найсуттєвіші з них полягають у такому.

1. Правильним є висновок щодо передчасності нарощування фіiscalного потенціалу акцизів на нафтопродукти задля досягнення регулюючого ефекту – зниження навантаження на навколошнє природне середовище (с. 104). Цей висновок зроблений за результатами порівняльного аналізу граничних ставок акцизного податку на нафтопродукти та зріджений газ в Україні та країнах ЄС (с. 103), частки непрямих податків у ціні бензину зазначених країн (с.104), динаміки номінальної та ефективної ставок акцизних податків на нафтопродукти у кореляції із трендом споживання нафтопродуктів на душу населення (с. 105, 107, 108), наслідків функціонування податків на нафтопродукти через кореляцію динаміки ефективних ставок і викидів забруднюючих речовин пересувними джерелами забруднення. Звернімо увагу, що автор не пропонує автоматичне копіювання досвіду зарубіжних країн, в яких застосування вищих, ніж в Україні, ставок акцизного податку дає позитивні ефекти. Ми згодні з аргументами автора і підтримуємо висновок, що будь-які екологічні податки повинні діяти в

напрямку зниження надмірного навантаження на НПС, не знижуючи добробут населення (с. 107).

2. Служними є висновки та пропозиції стосовно подальшого удосконалення транспортних податків. З цього питання також слід відмітити виважений підхід науковця щодо застосування зарубіжного досвіду. Незважаючи на те, що податки на транспортні засоби в Україні є нижчими, ніж у країнах ЄС, вони виконують завдання «шоку від цінника», що є засадою використання цих податків як інструментів регулювання. Разом з цим ці податки не створюють стимулів для оновлення автопарку із-за низького рівня доходів населення. І це підтверджується в роботі через порівняння середнього віку автомобілів та середньомісячної заробітної плати в Україні і країнах ЄС. У роботі наводиться структура транспортних засобів за екологічними класами, з якої чітко видно, що в Україні переважають автомобілі, що емітують вдвічі більше двоокису вуглецю, ніж автомобілі з більш високим класом двигуна. Звідси логічним є висновок дослідника, що у перспективі має відбутися трансформація бази оподаткування з об'єму двигуна до викидів CO₂ (с. 89).

3. Доведено доцільність застосування специфічної, а не адвалорної ставки акцизного податку на електроенергію (с. 111). Автор справедливо вважає, що застосування адвалорної ставки на цей від підакцизної продукції не відповідає сутнісним характеристикам, притаманним акцизному податку, отже матиме негативні наслідки, які зазначаються в роботі. Здобувачем відображені результати перерахунку адвалорних ставок, які діяли до реформи 2014–2015 років, у специфічні (с. 112) і зроблено висновок про їх наближеність до мінімального рівня оподаткування в країнах ЄС. Крім того, зроблено правильний висновок про необхідність збільшення цих ставок, але за умови виключення з бази оподаткування електроенергії, що експортується.

4. Визначено основні фактори, що зумовлюють значну енергоємність ВВП в Україні, а саме: структурні диспропорції економіки України, які полягають в орієнтації на виробництво сировинної продукції і важку

промисловість, асиметрії міжнародних товарних потоків, яка зумовлює «імпорт антропогенного навантаження на НПС з країн ЄС в Україну (с. 113, 114, 142). Цей висновок є важливим з огляду на розробку стратегії розвитку України. Автор пропонує поступову переорієнтацію від виробництва сировини та важкої промисловості на розвиток сфери послуг та високотехнічних ВЕД. Саме така тенденція характерна для країн ЄС і це автор доводить відповідними статистичними даними (с. 114, с. 115).

5. Запропоновано нову диференціацію ставок дизельного палива залежно від вмісту сірки (с. 159). Ця пропозиція базується на ґрунтовному аналізі зарубіжного досвіду з цього питання. Ми погоджуємося з дослідником, що запропонована диференціація містить стимули для зміщення споживання на групу палива з кращими екологічними характеристиками. Відмітимо розуміння здобувачем необхідності доповнення запропонованого заходу посиленням контрольних дій за дотриманням законодавства.

6. Обґрунтовано пропозиції щодо удосконалення механізму справляння екологічного податку, а саме: розроблено диференціацію ставок залежно від обсягів забруднення водних об'єктів (с. 169–170). Ми згодні з науковцем, що запровадження запропонованої шкали сприятиме обмеженню скидів забруднюючих речовин у водні об'єкти, тобто утримуватиме їх у межах встановлених лімітів. Слушною є пропозиція автора щодо скорочення переліку забруднюючих речовин для нарахування податку на викиди в атмосферне повітря (с. 171–174). Це спростить адміністрування і дасть змогу сконцентрувати зусилля на контролі за викидами загальнопоширеніх забруднюючих речовин.

7. Розвинуто ідею рефінансування підприємств за рахунок нарахованого екологічного податку в частині викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. Внесок автора полягає в обґрунтуванні величини тієї частини податку, яку слід залишати платникам для фінансування цільових проектів з

екологічної модернізації підприємств. На основі результатів економетричного моделювання ця величина становить 35 % (с. 179).

Повнота висвітлення основних результатів дослідження в наукових фахових виданнях

Основні положення дисертації висвітлено у 41 науковій праці, у тому числі 11 статей опубліковано у вітчизняних фахових виданнях, 1 стаття у закордонному виданні, 20 – у матеріалах міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій. Здобувач с також співавтором 9 колективних монографій. Загальний обсяг опублікованого матеріалу, який належить особисто автору складає 30,75 д.а.

Публікації достатньо повно відтворюють основні наукові результати дисертаційного дослідження і відповідають встановленим вимогам.

Автореферат за своїм змістом відповідає основним положенням та висновкам, що наведені в дисертації, відображає її структуру та логіку викладення матеріалу.

Основні наукові положення, відображені у дисертації, оприлюднюються на 20 міжнародних та всеукраїнських науково-практических конференціях, що підтверджується опублікованими тезами доповідей та довідками про участь.

Практична значущість результатів дослідження

Висновки та пропозиції, обґрутовані у дисертації, можуть використовуватися у роботі Державної фіiscalної служби та органів державної влади при підготовці нормативно-правових актів та адмініструванні екологічних податків.

Окремі результати проведеного дослідження реалізовані у практичній діяльності, зокрема були використані:

- при розробці Науково-практичних коментарів до Податкового кодексу України у розділах «Екологічний податок» та «Угоди про розподіл продукції (довідка від 30.05.2012 р.);
- при створенні інформаційної системи «Податковий блок» Департаменту розвитку та модернізації ДПС (акт № 292/6/24-4015 від 27.11.2012);
- при підготовці глави «Екологічне оподаткування» проекту Екологічного кодексу України, які використані інститутом законодавчих передбачень і правової експертизи (акт № 1/02 від 08.04.2014 р.);
- при написанні навчального посібника «Податкова система України», який використовується як базовий при викладанні дисципліни «Податкова система» (довідка № 3699/01-12 від 27.12.2012 р.).

Загалом наукові здобутки та практична цінність дослідження не викликають сумніву. Проте у дисертації є окремі недоліки, дискусійні твердження, а деякі положення потребують переконливішої аргументації.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації

1. Досліджуючи особливості екологічного оподаткування, автор узагальнює доробок вчених і фактично погоджується з тими сутнісними характеристиками екологічних податків, які вже обґрутовані науковцями (с. 76). Проте ми вважаємо, що не всі з указаних особливостей дійсно є сутнісними, тобто такими, що обумовлені природою цього виду оподаткування і не залежать від волі суб'єктів господарювання та управління. Зокрема, це стосується таких ознак як: спрямованість на узгодження податкової та екологічної політик; забезпечення комерційної привабливості впровадження інновацій та розвитку «чистих» технологій; бажаність прояву ефекту заміщення. На нашу думку, вже в самому формулюванні цих ознак чітко проявляється суб'єктивна складова. Адже, наприклад комерційна привабливість впровадження інноваційних технологій може бути забезпечена, а може й ні. Це залежить від конкретних

управлінських рішень. Звісно, зазначені особливості є важливими для побудови механізмів екологічного оподаткування та системи управління ними. Однак, вони скоріше, є зasadами ефективної податкової політики, спрямованої на зниження навантаження на НПС, які витікають із дійсно сутнісних характеристик, таких як превалювання регулюючої функції над фіiscalальною та принципу «забруднювач платить» над принципом платоспроможності.

2. Здобувач погоджується із думкою інших науковців щодо доцільності виділення контрольної функції екологічних податків (с. 27). Однак, така позиція суперечить загальновідомим теоретичним положенням, згідно з якими податки виконують дві функції: фіiscalну і регулюючу. Якщо платежі за забруднення навколишнього середовища, дійсно, виконують контрольну функцію, то, можливо, по суті вони не є податками. До речі, автор піднімає це питання і доходить висновку, що екологічний податок є квазі-податком (с. 121). Однак дослідження відповідності змісту платежів за забруднення їх назві у чинному законодавстві (екологічний податок), на нашу думку, є незавершеним у цій дисертаційній роботі.

3. На с. 28 дослідник наводить класифікацію екологічних податків, беручі за основу доробок зарубіжних вчених. Критерієм класифікації є податкове навантаження і виділяються 3 групи, а саме: фіiscalнозначущі податки, збори для покриття вартості моніторингу і контролю та стимулюючі податки. Ми вважаємо, що, по-перше, такий поділ не відображає різницю у рівні податкового навантаження (скоріше йдеться про призначення податків), по-друге, до фіiscalнозначущих податків відноситься акцизний податок на нафтопродукти і мито на транспортні засоби, шини та нафтопродукти, що по своїй економічній природі відрізняються від екологічних податків, які виникли не з причини необхідності наповнення бюджету, а для впливу на поведінку суб'єктів господарювання та споживачів.

Зазначені зауваження не применшують наукового внеску дисертанта у розробку проблематики екологічного оподаткування. Частина з них мас-

дискусійний характер і суттєво не впливає на теоретичну та практичну цінність дисертаційної роботи.

Загальний висновок

Дисертаційна робота Новицької Надії Володимирівни «**Екологічне оподаткування в Україні: стан та перспективи розвитку**» є самостійно виконаною, завершеною науковою працею на актуальну тему, в якій на основі теоретичних положень та емпіричного аналізу фактів, явищ і процесів отримані нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову задачу суттєвого значення для економічної науки і практики, та можуть бути використані при удосконаленні чинного законодавства та в практиці справляння й адміністрування екологічних податків.

Дослідження відповідає установленим для дисертацій змістовним, структурним і формальним вимогам ДАКу МОН України пп. 9, 11, 12, 13 Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України № 567 від 24.07.2013 р. (із змінами від 19.08.2015 р. № 656), а її автор Новицька Надія Володимирівна заслуговує присудження наукового ступеня кандидата економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит.

Офіційний опонент:

професор кафедри фінансів
ДВНЗ «Київський національний
економічний університет
імені Вадима Гетьмана»
доктор економічних наук, професор

Тимчук О. М. Тимченко

